

Grau en estudis literaris

Treball de final de grau

Curs 2024-2025

Nosaltres, les màquines: art i capitalisme en l'era de l'IA

Estudiant: Sergi Olivet Gimeno

Tutor: Bernat Padró Nieto

Barcelona, Juny de 2025

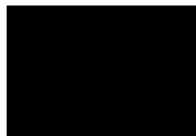

Declaració d'autoria

Amb aquest escrit declaro que soc l'autor/autora original d'aquest treball i que no he emprat per a la seva elaboració cap altra font, incloses fonts d'Internet i altres mitjans electrònics, a part de les indicades. En el treball he assenyalat com a tals totes les citacions, literals o de contingut, que procedeixen d'altres obres. Tinc coneixement que d'altra manera, i segons el que s'indica a l'article 18 del capítol 5 de les Normes reguladores de l'avaluació i de la qualificació dels aprenentatges de la UB, l'avaluació comporta la qualificació de "Suspens".

Barcelona, a 3 de juny del 2025

Signatura:

Resum

El següent treball busca una anàlisi crítica del fenomen de la intel·ligència artificial (IA) des d'una perspectiva marxista. Lluny de comprendre la IA com una tecnologia neutral, es pretén entendre la seva profunda relació amb el sistema econòmic que l'origina. Des d'aquesta òptica, s'aborda mitjançant autors com Marx, Benjamin, Adorno, Horkheimer, Fisher i Sadin, i els conceptes que ens ofereixen com a eines d'anàlisi, entre d'altres. Finalment, a través d'un diàleg amb els textos literaris de *Los campos electromagnéticos* i *La plantilla*, ens preguntem què ens pot aportar l'art en aquesta anàlisi. Amb aquesta proposta, es cerca, doncs, comprendre allò que ja és a les arrels del nostre dia a dia i preguntar-nos de quina manera podem portar-ho a les seves últimes conseqüències.

Paraules clau: capitalisme, intel·ligència artificial, marxisme, art.

Abstract

This work seeks a critical analysis of the phenomenon of artificial intelligence (AI) from a Marxist perspective. Far from understanding AI as a neutral technology, it aims to grasp its deep connection with the economic system that gives rise to it. From this viewpoint, it is approached through authors such as Marx, Benjamin, Adorno, Horkheimer, Fisher, and Sadin, and the concepts they offer us as analytical tools, among others. Finally, through a dialogue with the literary texts *Los campos electromagnéticos* and *La plantilla*, we ask what art can contribute to this analysis. With this proposal, the goal is to understand what is already at the roots of our daily lives and to question how we can carry it to its ultimate consequences.

Keywords: Capitalism, Artificial Intelligence, Marxism, Art.

No tinc intenció de convèncer-te, tan sols et diré que t'escarrasses a comportar-te humanament en una situació gens humana.
Solaris, Stanislaw Lem

Índex

1. Objectius del treball	6
2. Introducció	6
3. El Llegat de la Revolució Industrial en l'Era de la IA.	7
4. La raó instrumental i la seva relació amb la tecnificació capitalista	10
4.1 <i>La tecnificació de l'art: de la tecnologia a l'art, de l'art al capitalisme.</i>	13
4.2 <i>Tecnologia, Capitalisme i IA: De la promesa emancipadora a la reproducció de la desigualtat.</i>	15
5. IA i dispositius ergonòmics	17
5.1 <i>El dispositiu ergonòmic com a eina de control</i>	18
5.2 <i>De la despossessió a l'era de la postprogramació</i>	19
6. El nou règim de la veritat	23
6.1 <i>La fi de la història</i>	23
6.2 <i>La intel·ligència artificial com la personalització de la veritat</i>	25
7. Intel·ligència artificial, literatura i reificació: una crítica materialista de la creació en l'era digital	28
7.1 <i>Pot un robot ser poeta?</i>	29
7.2 <i>El fenomen de la reificació i la tecnologia: La plantilla d'Olga Ravn</i>	32
8. Conclusions	37
9. Bibliografia	40

1. Objectius del treball

El següent treball busca fer-se la pregunta que a tothom ens incomoda i, alhora, ens fem: i què fem amb la IA? Tot i no poder concretar una resposta, de moment, l'objectiu és donar les primeres passes en el que serà un llarg camí com a subjectes relacionant-nos amb aquesta tecnologia. Per aquest motiu, el següent treball busca donar una base a partir de la qual comprendre la intel·ligència artificial, quina relació manté amb el capitalisme i quines poden ser algunes de les respostes. Per a comprendre aquesta nova tecnologia, s'ha fet una breu genealogia sobre d'on prové, s'ha situat dins d'un marc filosòfic que serveixi com a fonament i s'han relacionat els seus efectes a través de la literatura. Basant-se en una anàlisi marxista, aquesta estructura permet situar el fenomen de la IA i algun dels seus efectes a la contemporaneïtat.

2. Introducció

Un sotragueig gairebé inconscient ha recorregut els carrers d'Occident: la irrupció de la intel·ligència artificial (IA). Igual que altres aparicions tecnològiques en l'era de la reproductibilitat tècnica, la intel·ligència artificial ha generat múltiples reaccions, que es materialitzen tant en un debat llargament extens sobre la relació que mantenim amb la tecnologia, com en l'impacte que té en les condicions materials que ens condicionen. El punt interessant, potser, és pensar que la intel·ligència artificial no és una simple "aparició tecnològica", que ha irromput en els nostres afers diaris forçadament, canviant completament la manera amb què ens relacionem amb el món, sinó conseqüència d'una llarga tradició que té les seves arrels en la Revolució Industrial. Revolució que, ara per ara, hem sigut incapaços de superar. Tal com descriu Hobsbawm referint-se a l'inici de la nova era de la producció: "La transición a la nueva economía creó miseria y descontento, materiales primordiales de la revolución social."¹ De la mateixa manera, ens preguntem: ens traurà la intel·ligència artificial la feina en superar la nostra capacitat? Farà desaparèixer l'essència humana i ens portarà a la Syntèticitat del món? Millorarà la meua vida gràcies a les eines que aporta?

És fonamental adonar-se que la IA no ha curtcircuitat la línia temporal de la història, ni ha posat el fre de mà a l'acceleració, sinó que forma part d'aquesta tempesta a la qual "nosotros llamamos progreso"² que arrossega a *l'Angelus Novus* de Klee. O, dit d'una altra manera, la intel·ligència artificial no ha canviat el transcurs de la història, sinó que

¹ Hobsbawm, E. J. (2007). *La era de la revolució, 1789-1848*, Buenos Aires: Crítica, pàgina 46.

² Benjamin (2018), *Iluminaciones*, Tesis sobre el concepto de la historia, Madrid: Taurus, pàgina 312

és un dels molts invents que formen part de la cadena de producció capitalista i, consegüentment, és, per molt agosarat que ens sembli (o obvi), conseqüència del nostre mode de producció. Llavors, on està la controvèrsia? Què diferencia aquest invent de la resta? L'emergir de les tecnologies digitals, que ara dicta el *tempo* de la vida occidental, i la intel·ligència artificial, en un moment aparentment embrionari però amb un creixement algorítmicament exponencial, ha sacsejat fins a l'últim racó d'un present en tensió política i sembla marcar part de la diferència d'un futur utòpicament proper. El que Éric Sadin anomena com el *Desafio del siglo* serà clau en els anys que estan per esdevenir i, en conseqüència, no hem d'esperar al fet que els dies responguin les preguntes que ens estem fent, sinó analitzar, concretar com ens afecta i aprofundir en el fenomen, per no només prevenir allò que succeirà, sinó que, també, per entendre quins són els seus efectes del present i quina ha de ser la nostra actuació política en conseqüència.

Per fer això, és clau escodrinyar la IA des de molts àmbits i, en el cas d'aquest treball, es farà des de la relació que manté amb l'art. La relació entre ambdós obre un espai ple de tensions i possibilitats que, si bé ens fa arribar a fantasies tecnocapitalistes, també difumina la frontera entre l'autor i l'eina, com veurem més endavant. Hem d'acceptar, llavors, que només d'aquesta manera serem capaços de deduir part dels seus afectes i quina és la lectura que més ens ajuda a aplicar una pràctica: des d'una perspectiva àmplia i que abasti un gran nombre de fronts. Dit d'una altra manera, tal com diria Marx a *Tesis sobre Feuerbach* (1845):

Los filósofos no han hecho más que interpretar de diversos modos el mundo, pero de lo que se trata es de transformarlo.³

3. El Llegat de la Revolució Industrial en l'Era de la IA.

Per comprendre el sorgiment de la IA, com hem indicat, cal retrocedir al moment en què es comença a sembrar una lògica que, si s'estira el seu fil històric, ens porta a la culminació d'avui dia: el fil històric de la Revolució Industrial. Com cal definir-la breument i situar-la, ens dirigirem a una Anglaterra que inicia els primers sistemes moderns de producció i els expandeix, posteriorment, per l'Europa del segle XVIII-XIX. La primera Revolució Industrial, acompanyada d'una incessant cultura del progrés, és la victòria i triomf de l'esperit burgès, i aquesta té conseqüències en el futur. Sorgeix amb l'objectiu de la Il·lustració, que era fer lliures a tots els éssers humans, tenint implícites

³ Marx, K., & Engels, F. (2014), *La ideologia alemana*, Madrid: Akal, p. 502.

ideologies progressistes, racionalistes i humanistes en el moviment. Però, malgrat això, l'emancipació va ser únicament el naixement d'un nou ordre burgès i capitalista.

Cal destacar la importància que va tenir la Revolució científica del segle XVI-XVII en aquest procés, juntament amb el pensament mecanicista que el vertebrava. El mecanicisme serà una tradició clau, ja que, en part, inicia un nou mode de producció, del qual se'n derivarà la Revolució Industrial, i és, precisament, aquest mode de producció basat en la cultura del progrés el que ens portarà al món que coneixem avui dia. A partir d'aquest, junt amb el sorgiment d'altres debats que s'hi oposaven o ho complementaven en paral·lel, es va produir un canvi en la mirada humana cap a la natura, que ens resulta fonamental per establir una relació entre la màquina i l'art. Hem de comprendre el mecanicisme com una concepció filosòfica que creu que tots els fenòmens naturals es poden explicar mitjançant una quantificació, com si, metafòricament, l'univers fos una gran màquina. Aquesta visió del món és el pensament subjacent de la Revolució científica i el que substitueix les explicacions finalistes i qualitatives de la natura pròpies d'Aristòtil i l'escolàstica.

Si abans del mecanicisme es considerava la naturalesa com un organisme viu que s'autoregulava, descrita a través de metàfores mítiques i encarnant-la en éssers sobrenaturals femenins com les Nímfes, a partir d'aquest se la comença a tractar com un artefacte, com quelcom inert o mort, traient-li tota l'autonomia a la naturalesa. El mecanicisme trenca la noció de natura com a sàvia o com a mare protectora i la converteix en un mer objecte d'ús humà. Amb altres paraules, tal com assenyala Alexandre Koyré:

Es posible describir aproximadamente esta revolución científica y filosófica diciendo que conlleva la destrucción del Cosmos; es decir, la desaparición, en el campo de los conceptos filosófica y científicamente válidos, de la concepción del mundo como un todo finito, cerrado y jerárquicamente ordenado...⁴

De forma resumida i havent de fer un salt històric gegant, el que és important és comprendre que la Revolució científica, formada pels «padres» fundadors de la ciència moderna, entre otros, Francis Bacon, William Harvey, Rene Descartes, Thomas Hobbes e Isaac Newton»,⁵ Va transformar profundament la visió occidental de la natura, tal com s'explica, si es vol aprofundir més en el tema, en l'obra *La mort de la natura (The Death of Nature)*, 1980) de Carolyn Merchant. A partir d'aquesta, la màquina que pot ser

⁴ Koyré, A. (1979). *Del mundo cerrado al universo infinito*, Madrid: Siglo XXI, p. 6

⁵ Merchant, C. (1980). *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*. Harper & Row, p. 3

desxifrada i controlada desperta un somni de domini, que, quan el capital va veure l'oportunitat, no va dubtar a fer esclatar. De l'observació científica, que estableix els principis d'un coneixement aplicable a la tècnica, neix, juntament amb altres fets històrics, la Revolució Industrial, que té un optimisme racionalista que es tradueix en la creença que la tecnologia i la indústria poden canviar la realitat.

Tot i que segons Hobsbawm “los primeros industriales no se interesan con frecuencia por la ciencia y la búsqueda de los beneficios prácticos que ella pudiera proporcionarles”⁶, sí que es pot veure l'inici d'una creixent tecnificació del món, acompanyada d'una cerca fàustica d'expropiació, tal com l'entenia Marx, i d'una acceleració dels guanys per part de la burgesia. Hobsbawm assenyala com la Revolució Industrial transforma l'economia agrària i artesanal en una d'industrial, dominada per la manufactura mecanitzada, i aquesta transformació silenciosa, més profunda que la francesa, reorganitza la vida social creant el proletariat i la burgesia industrial. El ritme de la maquinària i la producció a gran escala marquen una nova disciplina dels horaris, buscant produir la màxima plusvàlua possible i, alhora, substituint el treball artesanal i manual per una tecnificació de la subjectivitat laboral, que alinea el treballador de la producció. Els efectes i repercussions salten paral·lelament amb moltíssims altres esdeveniments, fins a fer-nos afirmar que... “Nuestro lema es: más humanos que los humanos”, tal com veiem a *Blade Runner* (1982). En relació amb la IA, si a dia d'avui ens mostrem en tensió amb aquest nou artefacte que diuen ser capaç de superar la intel·ligència humana, més de tres-cents anys abans el proletariat mostrava una actitud similar cap a la Revolució Industrial:

Por otra parte, las primeras manifestaciones de la Revolución industrial ocurrieron en situación histórica especial, en la que el crecimiento económico surgía de las decisiones entrecruzadas de innumerables empresarios privados e inversores, regidos por el principal imperativo de la época: comprar en el mercado más barato para vender en el más caro.⁷

En un nivell més general, podem dir que en els anys previs al 1848 Europa es trobava en ple procés de consolidació de les relacions socials capitalistes. Tot i que la majoria de la població mundial encara es dedicava a la pagesia, aquesta transformació s'evidenciava en l'augment poblacional, la multiplicació dels nuclis urbans i l'auge del comerç internacional i la producció industrial a uns nivells als quals mai s'havia arribat. Aquesta prosperitat material contrastava amb l'altra cara de la moneda: l'augment de la pobresa i

⁶ Hobsbawm, E. J. (2007). *La era de la revolución, 1789-1848*, Buenos Aires: Crítica, p. 38.

⁷ IDEM, p. 39.

la proletarització. El que hem de reconèixer d'aquests fets és, per tal d'aprofundir en el perquè de la intel·ligència artificial, que el que és específic en la producció capitalista té dues cares: la tècnica i la social. La Revolució Industrial va marcar l'inici d'un procés accelerat que, en transformar la tecnologia, transforma la nostra relació amb el món. En termes més senzills, la tècnica no és únicament una eina que s'inventa en un moment determinat i ens permet avançar de sobte, tal com ens busca fer entendre la cultura del progrés, sinó que és determinada per les relacions socials de producció i, al mateix temps, transforma aquestes relacions. Dins del marc capitalista, la Revolució Industrial manté una dialèctica entre les dimensions de la tècnica i el fet social, fent-lo esdevenir un altre mitjà per intensificar l'explotació i la desigualtat, en establir noves formes de control i divisió del treball que han anat evolucionant al llarg del temps.

4. La raó instrumental i la seva relació amb la tecnificació capitalista

Per assimilar aquest últim fet ens hem de dirigir a la *Dialèctica de la Il·lustració* (1944) d'Adorno i Horkheimer on s'afirma que: "En el proceso de Ilustración el conocimiento se torna en poder y la naturaleza queda reducida a «pura materia o sustrato de dominio»"⁸ El desenvolupament de la màquina de vapor, la mercantilització d'una producció a gran escala i el desig de racionalització i domini de la natura ens porten a una automatització i optimització del treball. Els pensadors de l'escola de Frankfurt denuncien el projecte il·lustrat de la unificació de la naturalesa com una reducció homogènia d'aquesta, per tal de fer-la previsible, mesurable i controlable. La intel·ligència artificial, que forma part del concepte de "La Cuarta Revolución Industrial" proposat pel Foro Económico Mundial⁹, es pot llegir com l'última baula visible d'aquesta genealogia: un "cervell" que és fill del múscul i el carbó i que, en la cerca cartesiana de programar el món, ens ha portat a la imitació d'allò humà.

La teoria crítica a la Il·lustració qüestiona els seus valors de raó, llibertat i progrés, principalment perquè sota aquests augmenta una realitat que genera el contrari: dominació, alienació i barbàrie. Escrit durant l'exili del nazisme i, consegüentment, amb un to fosc i depriment, assenyala com un projecte que sembla ser emancipador degenera en el seu contrari en no posar límits a la voluntat de domini. Així doncs, per ambdós autors, la Il·lustració acaba servint al sistema capitalista, en tant que desenvolupa el comú

⁸ Adorno, T., & Horkheimer, M. (1994), *Dialèctica de la Il·lustració*, Madrid: Trotta, p.12.

⁹ Davis, N., & O'Halloran, D. (2018, 21 de novembre). *La cuarta revolución industrial impulsa la globalización 4.0*. Foro Económico Mundial. <https://es.weforum.org/stories/2018/11/la-cuarta-revolucion-industrial-impulsa-la-globalizacion-4-0/>

científic que compren la naturalesa a mesura que l'aprèn a utilitzar. La Il·lustració no va ser, però, únicament un pensament o una ideologia; es va necessitar un gran desplegament cultural i econòmic per tal de realitzar un projecte d'aquestes dimensions, evolucionant en un diàleg de molts segles i passant per l'afirmació positivista d'Auguste Comte, qui sintetitza gran part d'aquesta trajectòria a través del positivisme. En part, la contemporaneïtat seria l'últim dels tres estats positivistes de Comte: hem passat de l'estat teològic o fictici al metafísic fins a saltar, per acabar, a l'estat científic o positivista. Sense aturar-nos en això, en les seves paraules::

El dogma del progreso no puede hacerse, pues, suficientemente filosófico sino después de una exacta apreciación general de lo que constituye sobre todo este continuo mejoramiento de nuestra propia naturaleza, principal objeto del adelanto humano.¹⁰

Tornant a la *Dialèctica de la Il·lustració*, la paradoxa central que denuncien és com un projecte que neix amb la promesa emancipadora de la humanitat produeix una dominació més perfeccionada que l'anterior. Mentre que la Il·lustració es mostra com la raó emancipadora de l'ésser humà, només es tracta d'un procés de mistificació que oculta la relació social que els produeix. La raó, convertida en pur càlcul i instrument, seria només un vel que es presenta com a objectiu, neutre i necessari, camuflant un rerefons d'alienació i instrumentalització amb interès d'optimitzar la producció i dominar la vida social. Entre d'altres, un fet històric que exemplifica aquesta paradoxa és el paper de Lluís Bonaparte com a repetició de la burgesia napoleònica, que Marx caracteritza al *18 de Brumari*. Tot i semblar un personatge que portaria, com diria Hegel, *la raó universal a cavall*, no va ser més que la modernització forçada d'Europa.

Cuanto más domina el aparato teórico todo cuanto existe, tanto más ciegamente se limita a repetirlo. De este modo, la Ilustración recae en la mitología, de la que nunca supo escapar.¹¹

Tot vivint uns esdeveniments històrics que es presentaven com a conseqüència directa dels ideals il·lustrats, una de les crítiques més polèmiques que formulen els autors és a les ciències naturals i, especialment, al seu objectiu de comprendre allò social a través de conceptes biològics, com ara l'instint, la selecció natural o el determinisme biològic. Denuncien, doncs, la deformació de la raó moderna, que s'ha reduït a una eina per assolir fins pràctics, útils i mesurables per optimitzar els mitjans de producció. Segons l'escola de Frankfurt, en el marc capitalista hereu de la Il·lustració, tot allò que no tingui un fi

¹⁰ Comte, A. (1980). *Discurso sobre el espíritu positivo*, Madrid: Alianza Editorial, p. 78.

¹¹ Adorno, T., & Horkheimer, M. (1994), *Dialéctica de la Ilustración*, Madrid: Trotta, p.80.

instrumental es considera com irracional. O dit amb altres paraules, tot allò que no sigui calculable i que, consegüentment, no pot esdevenir una mercaderia tecnificable que reproduïx el capitalisme, no té cap mena de valor.

Des d'aquest punt de vista, la quantificació del món pròpia de la Revolució científica i industrial que hem estat descrivint és el que els autors anomenen com la raó instrumental, que s'utilitzaria en el capitalisme per, un cop haver convertit la naturalesa (i també allò social) en un objecte, consolidar el sistema de producció i optimitzar-lo. Més desenvolupat en la *Crítica a la raó instrumental* (1947) de Horkheimer, la modernitat hauria reduït la raó a un caràcter instrumental, esdevenint una eina per justificar qualsevol fi. En altres paraules, la raó instrumental ja no determina ni desitja comprendre els fins, entenent fins com allò que guia les nostres accions, sinó que simplement s'ocupa dels mitjans, entenent mitjans com el capital usat per aconseguir un determinat resultat, i aquesta renúncia a determinar els fins per tal de centrar-se a formar mitjans més eficaços que els anteriors deriva en una visió instrumental de la realitat. Aquest tipus de raó seria dominant en el capitalisme actual i, en conseqüència, la que establiria la nostra relació amb la tecnologia.

La liberación de los burgueses de la injusticia del pasado feudal y absolutista ha servido, a través del liberalismo, para desatar la producción mecánica.¹²

La crítica d'Adorno i Horkheimer, però, no pretén tornar a un passat romàntic on els humans estàvem connectats a la natura d'una manera diferent, ni resoldre l'escissió raó–natura. No busca desenterrar una relació més autèntica o originària amb la naturalesa, sinó assenyalar quines conseqüències socials té la tecnificació i lligar-la amb l'estructura social que la promou: el capitalisme. Més enllà de les paradoxes d'autodominació, les apories a les quals condueix la seva anàlisi i les crítiques que se'n deriven, el que és important de *La dialèctica de la Il·lustració* pel nostre anàlisi és apreciar que les lleis imposades per la raó instrumental són un desig de domini de la natura i, a més a més, una cerca per esdevenir una extensió d'aquesta. Es tracta d'un reflex mecànic que es materialitza amb una creixent alienació de l'individu dins del sistema capitalista, essent una estratègia clau en l'assimilació, interiorització i submissió d'aquest, per tal de legitimar l'ordre existent. La raó instrumental seria això: una racionalitat orientada a la

¹² IDEM, p. 266.

dominació i, en tant que això, a l'eficàcia de la producció en tots els àmbits de la nostra vida.

4.1 *La tecnificació de l'art: de la tecnologia a l'art, de l'art al capitalisme.*

La pregunta és: quin problema hi ha en això? En principi, la tecnologia hauria de portar una millora de les nostres vides, no? La resposta a aquestes preguntes rau en la relació que ha mantingut el capitalisme i la tecnologia fins a fagocitar aquesta espècie de nou ordre que alguns anomenen tecnocapitalisme i que hem estat analitzant a partir de la visió de l'escola de Frankfurt. Si volem aprofundir en el fenomen de la IA, en conseqüència, hem d'aprofundir en el capitalisme i, a pesar de la seva antiguitat, una manera interessant d'apropar-nos-hi és a través de *La obra de arte en la época de su reproductibilidad técnica* (1936) de Walter Benjamin.

El text, que parteix d'un Marx que analitza la producció capitalista en els seus inicis, se centra en l'obra d'art i comença afirmant que: “La obra de arte ha sido siempre fundamentalmente susceptible de reproducción”¹³ i, alhora, concretant com la tecnificació d'Occident afecta la producció de l'art. L'anàlisi benjaminià, marcat per noves formes de producció mecànica del seu temps, com ara la fotografia o el cinema, i, altrament, per moviments artístics com les avantguardes històriques, posa el punt de mira en com la transformació de l'art en l'era moderna es relaciona amb l'aparició de noves tecnologies. Podríem dir que, inspirats en part pel seu impacte, l'escola de Frankfurt explicaria la raó instrumental partint de la industrialització de la cultura que intenta assenyalar Benjamin. Per a Benjamin, la reproductibilitat tècnica, concretament, seria la capacitat de les noves tecnologies per reproduir obres d'art de manera massiva i ràpida i, portat a la contemporaneïtat, també a la producció massiva. Trobem exemples anteriors a Benjamin amb la impremta de Gutenberg o la litografia, que permeten una expansió massiva d'imatges i textos que abans només eren accessibles en formats limitats. La tecnologia i l'art tindrien una estreta relació en la producció, en conseqüència, i aquesta relació afectaria directament l'objecte artístic.

Segons Benjamin, les obres d'art, quan es consideraven autèntiques i irrepetibles, com a document històric que testificava un moment i tenia una determinada durada material, tenien una funció social específica, ja fos en la celebració d'un ritual religiós o en l'acció contemporània d'anar al museu. La cerca de l'obra autèntica, de fet, ha mogut milions en

¹³ Benjamin (2018), Iluminaciones, *La obra de arte en la época de su reproductibilidad técnica* Madrid: Taurus, pàgina 196

el mercat de l'art, buscant trobar les obres originals de determinats autors que han marcat la història. Ara bé, aquestes obres d'art, que segons Benjamin evocaven un concepte anomenat aura, és a dir, una “manifestación irrepetible de una lejanía, por cercana que esta pueda estar”¹⁴, Van començar a esdevenir susceptibles a la còpia gràcies o per culpa de la tecnologia, canviant el seu valor inicial. Un exemple popularment conegut seria la famosa història de la *Mona Lisa* i la multiplicitat de còpies que ha patit, convertint-se en una de les pintures més copiades del món degut al seu estatus icònic. Les múltiples còpies de *La Gioconda*, en aquest cas i segons la lectura benjaminiana, ens permeten accedir-hi amb més facilitat la classe treballadora i neguen en part el seu valor cultural i la seva funció social anteriors, en tant que ja no és necessari fer la performance d'anar fins al museu o de lligar-la amb un ritual religiós.

El que ve a dir Benjamin, doncs, és que la funció social de l'obra d'art autèntica, de qualitat única i vinculada al seu context original, s'intercanvia per una funció objectual a causa de la reproductibilitat tècnica de l'art, marcada principalment pel desenvolupament històric de les tecnologies. L'aura que estava al voltant de les obres d'art s'atrofia en existir la possibilitat d'esdevenir una còpia i, alhora, en perdre la seva funció social anterior, l'obra d'art s'emancipa i esdevé un objecte que, en el capitalisme, equival a esdevenir una mercaderia. En conseqüència, la creació de l'objecte artístic comença a estar marcada per la capacitat de reproducció de la tecnologia que el precedeix i la seva difusió estarà condicionada, també, per un mercat de l'art.

Si seguim la mateixa línia de pensament, la intel·ligència artificial pot ser vista com una forma de reproducció tècnica de les capacitats humanes i el que abans era exclusiu de l'ésser humà, com ara l'art, sembla que pot ser replicat per màquines que tenen la capacitat d'aprendre de manera autònoma. Ara bé, en lloc de ser, en el sentit existencial de la paraula, una ment humana, tenim una simulació (o mimesi) del que hauria de ser una ment humana. L'estructura algorítmica que determina com funciona la intel·ligència artificial pot tenir poc a veure amb la ment humana i, alhora, reproduir-la a la perfecció.

De la mateixa manera que amb Adorno i Horkheimer, per a Benjamin superar aquesta funció objectual no seria un retorn a una percepció autèntica de l'obra d'art ni a una resistència cap a la reproductibilitat tècnica, sinó pensar com portar-la a les últimes conseqüències. El que vol assenyalar és com l'art es converteix en mercaderia alienada

¹⁴ Benjamin (2018), Iluminaciones, *La obra de arte en la época de su reproductibilidad técnica* Madrid: Taurus, pàgina 201

del seu productor en el sistema capitalista i com, a través dels mitjans de producció, es consumeix de forma més accessible. Aquest fet ens porta a potencialitats, com ara l'ús més accessible per a la classe treballadora i, alhora, a limitacions, com l'assimilació dels subjectes en l'ordre capitalista. Així doncs, de forma resumida, hem vist com la raó instrumental, partint de la Revolució científica i industrial, transforma les nostres relacions socials en canviar el tracte que tenim cap a la natura, condicionada pel sistema capitalista. Aquest tipus de raó causa, en conseqüència, un canvi en la producció d'objectes, entre els quals es troba l'objecte artístic. La pregunta és: en quina mesura la intel·ligència artificial, com a forma de reproducció tècnica, afecta a l'art i quines alternatives ens queden?

4.2 Tecnologia, Capitalisme i IA: De la promesa emancipadora a la reproducció de la desigualtat.

Abans de contestar la pregunta, cal entendre que aquesta tecnificació del món ha afectat la producció de les obres d'art, o anant més enllà, les mercaderies i, tanmateix, ha condicionat la manera com ens relacionem amb el món. Els processos mecanitzats i dominats per la lògica, l'eficàcia i el control, on la racionalitat instrumental de l'anàlisi de l'Escola de Frankfurt s'estén a la reproductibilitat tècnica de l'art i sobre com aquest es transforma en un producte de consum massiu, com hem vist, es relacionen directament amb el mode de producció capitalista. Així doncs, reiterant, té la tecnologia una capacitat emancipadora o, al contrari, té efectes negatius sobre les nostres vides? Tant Benjamin com Adorno i Horkheimer ens recorden que si ens volem preguntar sobre com la IA afecta i afectarà les nostres vides, el que no podem fer és analitzar-la abstractament de les seves condicions materials, sinó, al contrari, situar-la brutalment al present i portar-la fins a les últimes implicacions.

Igual que la còpia benjaminiana de l'obra d'art és més accessible a un públic més ampli, la IA resulta una eina útil que ajuda a facilitar el dia a dia de la classe treballadora, però, a la mateixa vegada, aquest accés té una determinada funció de reproducció dins el sistema capitalista que concretarem més tard. Eines com el Chat GPT, per exemple, faciliten tasques quotidianes i, alhora, fan dubtar els professors de l'autenticitat dels treballs que demanen als seus alumnes. Bromes a part, quin problema hi ha en què un proletari amb temps limitat utilitzi una tecnologia que aparentment facilita la vida?

Si bé la comoditat que ens aporta qualsevol tecnologia fa més fàcil la feina de la classe treballadora i el seu dia a dia, la democratització d'aquesta no es tradueix mai en una

millora de les condicions de vida, en poder treballar menys hores i dedicar més temps a les persones que estimem o en un augment del sou, sinó, ben al contrari, esdevé un major marge de benefici per part de l'empresari. La raó per la implantació d'aquestes noves tecnologies, en conseqüència, i com diu Marx, s'ha de buscar en l'aportació d'aquestes en la formació de la plusvàlua. La tecnificació del món, que té els seus primers grans afectes en la Revolució Industrial i, d'aquesta manera, la posterior tecnificació de l'art amb el sorgiment de la fotografia, el cinema i, més tard, la programació, no ha tingut l'objectiu de portar-nos una vida millor. Més aviat, ha portat mecanismes de vigilància, predicció i automatització, regulació social segons criteris de rendiment i una existència convertida en una matriu de dades gestionables, dissenyada per extreure el màxim benefici per a una única classe. Tal com indica Marx en començar el capítol XIII del *Capital, Maquinaria i Gran Industria*:

Al igual que todo otro desarrollo de la fuerza productiva del trabajo, la maquinaria debe abaratar las mercancías y reducir la parte de la jornada laboral que el obrero necesita para sí, prolongando, de esta suerte, la otra parte de la jornada de trabajo, la que el obrero cede gratuitamente al capitalista. Es un medio para la producción de plusvalor. En la manufactura, la revolución que tiene lugar en el modo de producción toma como punto de partida la fuerza de trabajo...¹⁵

El que ens fa por no és la màquina en si, doncs és l'ús que té la màquina en el nostre sistema de producció i com aquest pot empitjorar les nostres condicions de vida. El potencial de la intel·ligència artificial és el de substituir completament la intervenció humana en el procés productiu d'inici a fi, i en el capitalisme això suposa morir de fam. En un altre sistema, potser esdevé una eina que ens facilita el dia a dia i, veritablement, ens emancipa del treball assalariat per elevar-nos a la vida mateixa. Potser, i només per mencionar-ho, l'interessant és pensar com aquesta tecnologia pot esdevenir una proposta de reducció de jornada laboral. Ara per ara, però, abans d'entrar en detallar la intel·ligència artificial, hem de considerar la IA com una tecnologia inserida en el sistema capitalista que s'utilitza per augmentar els beneficis d'una classe a costa de l'explotació d'una altra.

¹⁵ Marx, K. (1976), *El Capital. Crítica de la economía política*, Libro I, *Maquinaria y gran industria* (Cap. XIII, pp. ...), Madrid: Akal.

5. IA i dispositius ergonòmics

Lo humano representa, desde los inicios del capitalismo industrial, el agente con el cual hay que negociar continuamente y que termina inevitablement por hacer más lenta la gran màquina econòmica.¹⁶

L'any 1896, 200 anys més tard de la primera calculadora concebuda per Wilhelm Schickard, l'enginyer Herman Hollerith va fundar la Tabulating Machine Company, que més tard es convertiria en la famosa International Business Machines (IBM). La màquina de Hollerith, que podia recopilar tota mena de dades i avaluar-les amb precisió, va marcar els procediments automatitzats, determinant la trajectòria de la informàtica en les dècades següents. L'automatisme de processos administratius, els primers mainframes o l'ordinador Deep Blue que va vèncer Kasparov el 1997 en una partida d'escacs, van ser només alguns dels invents clau en l'evolució del càlcul, la gestió de dades i la IA. Aquest paradigma de captar dades culmina anys més tard amb el mecanisme d'Alan Turing, per exemple, capaç de descriptar missatges transmesos entre els exèrcits nazis, anomenada la màquina Enigma, durant la Segona Guerra Mundial, i establint una nova guerra d'era cibernètica. En aquest cas, la màquina Enigma va ser un predecessor de sistemes bèl·lics capaços de calcular, gràcies a la informació de radars, la trajectòria i velocitat dels avions enemics. Amb una velocitat exponencial, la tecnologia ha anat evolucionant fins a crear les condicions de possibilitat d'una apocalipsi nuclear, què Gunther Anders va anomenar *La Ménéce Nucléaire*, i abans que poguéssim reaccionar, la història ja s'havia accelerat per convertir-se en un *scroll* infinit als nostres *smartphones*.

Aquests són només alguns dels exemples de la llarga genealogia de la tecnificació i racionalització del món. En tot cas, hem d'identificar que la història de la IA no és només la història de la tecnologia, sinó concretament la història de la informàtica. L'evolució d'aquesta disciplina, però, no ha sigut de manera aïllada, sinó que ha mantingut una profunda relació amb les crisis bèl·liques a Occident, la Guerra Freda i la irrupció d'empreses que avui dia dominen el món. És la capacitat d'un sistema computacional, la qual pressuposa una infraestructura tècnica basada en algoritmes, estadística i àlgebra lineal, la que marca la base per desenvolupar la IA. En aquest sentit, des de la màquina de Pascal, els mainframes d'IBM i els superordinadors contemporanis són alguns dels fets històrics que avalen, des de la cultura del progrés, mentre formen part d'una disciplina que no para d'evolucionar: la informàtica.

¹⁶ Sadin, E. (2020), *La inteligencia artificial o el desafío del siglo*, Barcelona: Caja Negra, p. 168.

5.1 El dispositiu ergonòmic com a eina de control

L'escriptor i filòsof, Éric Sadin, analitza relació de les noves tecnologies i la cultura i serà un filòsof clau en aquest treball. En el seu llibre *La intel·ligència Artificial o el desafiament del segle*, assenyala que les tècniques del *Machine learning*, encarregades “gracias a los algoritmos que los gobiernan y que estan destinados a hacerles ”assimilar” Nuevos elementos en el transcurso de las operaciones que realizan y los efectos que producen”¹⁷ ens porten a l'era de la postprogramació. Aquesta nova era, marcada per una carrera tecnològica, no és la mà humana qui ensenya a les màquines pas a pas, sinó que elles mateixes aprenen soles en una optimització permanent i autònoma, marcant una nova forma d'administració automatitzada de l'existència. Sadin es recolza en dades històriques, no per a crear un altar que avaluï la capacitat de creació humana. Més aviat, busca fer-nos dubtar de la mateixa història, situant-la brutalment i afegint una perspectiva crítica, en cert sentit benjaminiana: raspallant a contrapelo.

Així doncs, en gran part, Sadin considera que va ser la cerca d'una major comoditat i domini en la utilització de les computadores —clau perquè Steve Jobs reorientés la informàtica cap a una millor *user experience*— els que van captar l'experiència subjectiva en dades objectives. Per tal d'exemplificar-ho, Sadin assenyala que Apple Inc. va comprendre que la comoditat dels dispositius no era innocent, sinó que, com més invisibles i ergonòmics esdevenien, més acceptava la població estar connectada, alimentant constantment sistemes algorítmics. Aquesta millora en l'experiència de l'usuari, que millorava la interactivitat de la tecnologia, fent-la esdevenir molt més intuïtiva, va causar que les persones poguessin desplegar-se en la informàtica amb total facilitat i llibertat. En altres paraules, la interacció home-màquina es va posar en el punt de mira de la burgesia, en tant que, com a major facilitat d'ús, menor necessitat de qualificació i, en conseqüència, menor resistència a comprar i utilitzar el producte. Com a més agradable fos l'experiència d'usar la màquina, més fàcil era tenir a l'usuari connectat, fent portar a Steve Jobs junt amb el dissenyador Jonathan Ive, la iMac.¹⁸ La vida quotidiana, captant-se suaument en dispositius ergonòmics, però, no era més que un flux de dades processals a través d'aquests dispositius.

Així doncs, un dels punts centrals de l'anàlisi anterior és que l'estètica va jugar un paper clau perquè els dispositius es tornessin (i siguin) tan atractius. L'actual iPhone 16, com

¹⁷ IDEM p 73

¹⁸ IDEM p. 81

tots els anteriors, ha passat per una llarga investigació de marketing, que ha buscat crear una imatge d'objecte natural o gairebé diví. El disseny d'aquests dispositius *seria* autoevident, en certa manera: és com si la màquina hagués existit sempre i, alhora, se'ns mostrés sense resistència alguna. I, en gran part, aquest efecte es produeix en intentar fer desaparèixer l'autoria humana i esborrar qualsevol marca feta amb la nostra mà. L'estètica ergonòmica busca una espècie de perfecció silenciosa, com a forma de màrqueting emocional, permetent que l'objecte es percebi com a polític i, finalment, causant subtilment una adhesió emocional profunda. D'aquesta manera, l'estètica i la programació s'ajunten per esborrar la fricció que pugui tenir l'usuari en utilitzar la màquina. Aquest seria un dels objectius de l'ergonomia tecnològica, que troba un gran aliat en l'estètica: el domini i l'assimilació del subjecte en la tecnologia. Ara bé, què ens porta l'ergonomisme tecnològic?

5.2 De la desposseïció a l'era de la postprogramació

En gran part i tal com s'ha assenyalat al punt 3.2, és important comprendre el que Jodi Dean assenyala a *El Horizonte comunista*:

Los cambios de las redes de información fruto de la digitalización, velocidad y capacidad de almacenamiento aceleran se intensifican elementos del capitalismo y de democracia, consolidando a ambos como una única formación ideológica.¹⁹

En altres paraules i relacionant-ho amb la reflexió anterior, el que ara entenem com les tecnologies de la informació i de la comunicació, a causa d'una aliança entre capitalisme i democràcia, creen un escenari en què tot passa pel nostre *smartphone*. Vull buscar feina? InfoJobs. Vull fer publicitat de la meua música? Instagram i Spotify. Necessito aprendre disseny, en conseqüència? Photoshop. Les tecnologies ergonòmiques van captar fa temps la nostra quotidianitat, esdevenint una extensió més del nostre cos. Metafòricament parlant, caiem en un realisme tecnològic en el qual se'ns fa impossible imaginar una vida sense tenir una resposta immediata per part del nostre telèfon. Hem deixat una catifa vermella a les empreses perquè s'involucrin en les nostres vides, causant el que Franco Berardi descriu així: "Si quieres sobrevivir tienes que ser competitivo y si quieres ser competitivo tienes que estar conectado..."²⁰

A més a més, podríem afegir, utilitzant termes marxistes, que una estreta relació que teoritza Jodi Dean entre capitalisme, democràcia i tecnologia ha aconseguit una

¹⁹ Dean, J. (2013), *El horizonte comunista* (Trad. M. J. Aubet Semmler), Barcelona: Edicions Bellaterra, p. 79

²⁰ Berardi, F. (2009), *Precarious Rhapsody*, Minor Compositions, p. 42.

expropiació de gran part de la nostra autonomia diària. El moment actual se'ns mostra com el que Francis Bacon descriu a *La nova Atlàntida* i al seu pensament. És a dir, com una aliança entre ciència i política, és capaç de dominar el món per complet. Per fer el subtil gest d'enviar un Whatsapp a la teva parella, no només necessitem cedir, com a subjectes, a la màquina, sinó cables de telecomunicació, microxips, targetes SIM, pantalles, fibra òptica... I, evidentment, no és la classe treballadora la propietària d'aquesta infraestructura. En el cas de la IA, funciona gestionant un nombre altíssim de dades i, en conseqüència, sense dades no podria fer la seva pràctica. La informació quantificada i convertida en algorisme s'ha convertit en un objecte-mercaderia més i la intel·ligència artificial en un altre mitjà de producció. El que es coneix com "el núvol" no és més que un centre de dades gegant, de costos milionaris però d'altíssims guanys, que, a més a més, requereix una altíssima quantitat d'energia, tenint un impacte brutal pel medi ambient. Tota aquesta màquina a què cedim diàriament forma part d'empreses privades que es queden les nostres dades i s'alimenten obtenint una plusvàlua absoluta amb el nostre ús.

En gran part, el que Jodi Dean ens ensenya és que capitalisme i democràcia han convergit amb aquestes tecnologies, usant una estratègia per fer forta l'hegemonia existent. Per esmentar un exemple, és evident com les relacions entre Trump i Elon Musk durant les eleccions presidencials dels EUA el 2025 han servit per guanyar prou legitimitat per a ser elegit com a president i per defensar els interessos d'empreses com Tesla: "El 4 de noviembre, días antes de los comicios, las acciones de la empresa automovilística de Musk valían 242 dólares. Tan solo siete días después, las acciones escalaron hasta los 350 dólares... so supone un incremento de un 70% de su valor. Es decir, el 12,8% de las acciones que tiene Tesla pasaron de valer cerca de 100.000 millones a casi 160.000 millones de dólares."²¹ Responent a la pregunta formulada, els dispositius ergonòmics i la seva posterior evolució ens porten a l'expropiació de qualsevol mitjà de producció en un sistema capitalista i, alhora, a la desposseïció de la capacitat de decisions diàries. Aquest fet genera relacions de dependència jeràrquica, causant un gran impacte en la societat i portant a teoritzar sobre el que molts autors anomenen tecnofeudalisme. És a dir, i sense entrar en el terme, en una societat on grans senyors feudals controlen l'accés

²¹ Álvarez Barba, Y. (2025, 9 de gener). *Elon Musk SA: así gana dinero apoyando a la extrema derecha*. El Salto. <https://www.elsaltodiario.com/estados-unidos/elon-musk-sa-asi-gana-dinero-apoyando-trump-extrema-derecha>

a serveis bàsics contemporanis com l'internet i, a sobre, generen una societat dependent d'aquests.

A més a més de l'expropiació capitalista, tal com la plantejava Marx, influenciada per la cultura del progrés, l'ergonomia de la tecnologia, que és un constant recull de dades dels consumidors, ens porta a l'aprenentatge automàtic. Més concretament, al *Deep Learning*, que, a base d'entrades, és capaç de crear patrons per solucionar problemes. La capacitat que té el Chat GPT per treballar a través de patrons i enfrontar-se a preguntes a les quals no s'ha enfrontat mai i, a sobre, donar una resposta cada cop més coherent, sigui quin sigui el context, és el que aconseguix el *Deep Learning*. En altres paraules, el que Sadin anomena metafòricament com l'era de la *postprogramació* seria, en un gir epistemològic i ontològic, l'era marcada per l'automatització de la mateixa tecnificació del món. A base d'estudis de mercat que perfeccionen la relació subjecte-màquina, s'arriba a la conclusió que com més s'automatitzin els processos, entre els quals està la mateixa automatització, més fàcil serà que la població depengui de la tecnologia. Com hem vist, a banda d'una naturalització del seu ús, la tecnologia és una captació de les nostres subjectivitats en formes de dades. Aquesta captació de dades, abans d'evolucionar fins a les màquines d'autoaprenentatge, passa pel model del *Machine Learning*, que segons Sadin:

Lo que vuelve específicos a estos dispositivos es que son capaces de “mejorar” gracias a algoritmos que los gobiernan y están destinados a hacerles “asimilar” Nuevos elementos en el transcurso de las operaciones que realizan y los efectos que producen, a fin de enriquecer constantemente su cualidad de experiencia.²²

Ara bé, la IA porta l'ambició de tecnificació del món a un següent nivell. El Faust de Goethe, que construïa edificis sobre edificis, actualment deixa de ser una mà d'obra i una ment pensadora que racionalitza el món i mor intentant dominar-lo, per convertir-se en una màquina que autoaprèn dels seus errors i planifica quina és la millor decisió i pla en base a una recopilació de dades. L'agència humana de la Il·lustració queda substituïda per la planificació algorítmica. Mentre que el *Machine Learning* (ML) aprèn a utilitzar algoritmes estadístics requerint sovint una intervenció humana (un exemple és l'opció de Gmail que distingeix entre spam i safata d'entrada), la tecnologia avança al següent pas: el *Deep Learning*. A través de xarxes neuronals artificials i una alta potència computacional, aquest nou mode de programació fa que la màquina sigui capaç de descobrir sola i automàticament les solucions. És a dir, la capacitat d'ingerir dades d'alta

²² Sadin, E. (2020), *La inteligencia artificial o el desafío del siglo*, Barcelona: Caja Negra, p. 73.

qualitat, aprendre d'elles i autosuperar-se a mesura que la màquina aprèn dels seus propis errors. L'exemple més conegut seria el Chat GPT, que, si li preguntem directament.

Com et definiries, Chat GPT?

Soc una interfície entre dades massives i llenguatge natural. No tinc consciència ni intencions, però he estat dissenyat per simular-les.²³

La clau del *Deep Learning* l'assenyala la mateixa intel·ligència artificial, dissenyada per assimilar dades i aprendre d'aquestes. Juguem en un taulell d'escacs contra un robot que, a mesura que avança la partida, ens analitza més profundament que un jugador real i ens troba l'esquerda per on fer-nos escac. És important, en aquest punt, que ens preguntem: què necessitem per processar una quantitat tan gran d'informació? Per assenyalar-ho breument, la quantitat de dades necessàries per a aquest tipus de dispositius exigeix un augment de la capacitat de computació. Són les GPU (Graphics Processing Units), desenvolupades pels principals actors del mercat com NVIDIA, Intel i AMD, les que, en gran part, es van encarregar d'aquesta evolució. De fet, aquestes empreses van veure augmentar la seva cotització en un 200 % el 2023, i, alhora, van fer possible l'entrenament i execució de models d'IA a gran escala.²⁴ Si ho expliquem senzillament, aquestes cotitzacions ens recorden que la IA no és un dispositiu neutral que ha progressat per si mateixa, sinó que manté (i mantindrà) una connexió íntima i ideològica amb el capitalisme. L'automatització de l'automatització està profundament lligada a les lògiques de l'acumulació, l'eficiència, el control i la maximització del benefici, esdevenint una peça clau en el mercat actual.

Si l'analitzem a través de les claus que ens ofereixen Adorno, Horkheimer i Benjamin, la *Dialèctica de la Il·lustració* proposava la raó instrumental com una forma de domini. En un gir sobre si mateixa, l'evolució d'aquesta raó instrumental arriba a l'automatització de la pròpia tècnica. És a dir, el coneixement mecanicista de la realitat, que ens havia portat a veure la natura com un objecte mort i, per tant, a controlar-la a través de la quantificació, arriba a un nou pas: la intel·ligència artificial esdevé l'automatització del propi procés de domini. La raó instrumental queda dominada per si mateixa, i la IA, com a màquina encarregada d'aquesta dominació, recull, processa i extreu conclusions de manera autònoma gràcies al *Deep Learning*. Aquesta expropiació capitalista arribat a aquest punt ens aliena doblement: ja no només desconeixem la quantitat de força productiva

²³ S'ha usat la vestió GPT-4°.

²⁴ Arteka. (2023, desembre). *Inteligencia artificial, inteligencia enajenada* (núm. 45), Gedar.eus. https://gedar.eus/assets/pdf/arteka_zenbakiak/6595374166194.45.pdf

necessària per a produir un objecte X, sinó que quedem exclosos fins i tot del procés d'automatització que el fa possible.

Aquest darrer punt és essencial, perquè si la classe treballadora decidís fer una revolució per emancipar-se, hauria de controlar no només els recursos naturals i els mitjans de producció, sinó també el mitjà de producció que automatitza l'automatització del procés productiu mateix. Les conseqüències de la IA en una societat de classes com la capitalista són múltiples i, com podem imaginar a partir de les nombroses fantasies mediàtiques, gairebé infinites: automatització de vehicles, manteniment de maquinària, acceleració de la producció, diagnòstic mèdic per imatge, desenvolupament i simulació de fàrmacs, anàlisi predictiva de mercats, automatització de processos administratius (RPA), escaneig de personal (screening de CVs), drons militars autònoms, sistemes intel·ligents de defensa antiaèria, robòtica militar de suport i sistemes de comandament assistit, entre altres. Si bé la història de la IA és clau per comprendre el desenvolupament tecnològic i la seva relació amb el capitalisme, no podem desenvolupar aquest tema en excés aquí. La raó instrumental, segons l'escola de Frankfurt, ens porta ràpidament a un punt de la història en què fer una anàlisi profunda és difícil per la velocitat de la producció. El més important d'entendre, i la lectura que proposem, no és tant com una successió d'esdeveniments històrics ens ha portat a utilitzar el Chat GPT gairebé diàriament, sinó quina és la tasca de la IA en la contemporaneïtat, com es relaciona amb l'art, quins efectes té en la seva producció i quines alternatives encara ens queden.

6. El nou règim de la veritat

6.1 La fi de la història

Ja havent vist l'íntima relació que té la intel·ligència artificial amb el capitalisme, sovint ens avancem i ens fem la famosa pregunta de Lenin: *Que hacer?* Abans de concretar això i pensar quines estratègies polítiques tenim per combatre els efectes de la intel·ligència artificial, ens interessa endinsar-nos en la segona part del llibre esmentat de Sadin, anomenada *El poder de enunciar la veritat*. L'anàlisi d'aquests capítols ens permet entendre superficialment els efectes materials que produeix a la cultura i el pensament. Centrant-nos-hi directament, Sadin assenyala que la contemporaneïtat occidental està travessada per una crisi en el règim de la veritat. Aquest fet causa que qualsevol opinió sembli ser legítima, en una espècie de competició sofista a totes les esferes: platons de televisió fent tertúlies inacabables de temes que ni coneixen, pòdcasts que afirmen tenir la solució a tot sense basar-se en res, converses de bar en què tota perspectiva sembla ser

vàlida... Sadin construeix una genealogia que assenyala la crisi d'aquesta veritat a través d'un itinerari, però recollint la seva mateixa idea, per tal d'oferir més visions d'aquest, en aquest treball, ens centrarem en l'itinerari que ens ofereix el fenomen del postmodernisme.

Així doncs, l'actitud incrèdula envers la veritat, és el que molts filòsofs assenyalen com una de les característiques de la nostra època, anomenant-la postmodernitat. *La crisi dels metarelats* (1979), anunciada per Lyotard, és la caracterització que en l'actualitat tota lògica que intenta commensurar l'estructura social, cultural o artística, té una certesa apriorística que acostuma a desfer-se. En les seves pròpies paraules, el postmodernisme seria una "incrèdula envers els metarelats"²⁵, entenent metarelat gairebé com Nietzsche entenia l'estructura religiosa del pensament. És a dir, si la història d'Occident venia marcada per una població que creia fermament en règims de veritat com la religió, l'anarquisme, el comunisme, el capitalisme o el mateix liberalisme, en l'actualitat no es creu en res. No existeix cap manera correcta d'anomenar les coses, en tant que sempre hi haurà una manera de dubtar. La postmodernitat seria una espècie d'escepticisme entorn de qualsevol tipus de veritat, entre les quals hi ha les estructures de poder.

Ara bé, com ja sabem, no tot és tan simple. Tot i la feblesa argumental contemporània, tal com diria Vattimo²⁶, la mort del metarelat esdevé un metarelat més. Tot i que intentem no construir mons sobre el món, a vegades això se'ns fa impossible. A més a més, hi ha veritats que jeràrquicament creiem i legitimem més que altres, com ara qualsevol resposta instrumentalitzada que se'ns pugui donar del món a través de la ciència. És a dir, respostes basades en l'objectivitat del mètode científic, que cerquen quantificar el món i reduir-lo a números i dades, que inevitablement hem d'acceptar perquè formen part de la nostra naturalesa. Vattimo, en conseqüència, ens porta a afirmar que sí que hi ha un discurs que ens vertebrava socialment i que té via lliure d'actuació, a causa de l'enorme legitimitat que té. Rescatant Jameson i tal com hem estat apuntant en el treball, hi ha un metarelat social que integra i paeix la resta: el capitalisme.

Alguns autors semblen convençuts que això és així, però no totes les opinions són crítiques envers el sistema triomfant. Un any abans de la caiguda del Mur de Berlín, Francis Fukuyama va escriure un article titulat *La fi de la història?*²⁷, encetant l'inici d'una

²⁵ Lyotard, J. (1979). *La condición postmoderna*

²⁶ Vattimo, G. (1995), *El fin de la modernidad. Nihilismo y hermenéutica en la cultura posmoderna*, Barcelona: Gedisa. Traducción de Alberto L. Bixio.

²⁷ Publicat a *The national Interest*, l'estiu de 1988

teoria, que afirmava, des de la lectura hegeliana de Kojève del fragment de l'amo i l'esclau, que el liberalisme havia triomfat enfront d'altres alternatives polítiques. Segons Mark Fisher, tot i haver rebut diverses crítiques, la teoria de Fukuyama en certa manera estaria "assumida en el terreny de l'inconscient cultural"²⁸. Les crisis estructurals van portar a la dissolució del Pacte de Varsòvia, un fet que va causar grans canvis geopolítics a l'Europa de l'Est i que, altrament, va ajudar a corroborar la tesi de Fukuyama. A més a més, el progressiu distanciament social envers el discurs teològic i la gran derrota de les alternatives al capitalisme (socialisme, anarquisme...), juntament amb l'atordiment que va deixar el feixisme a Europa, van causar i legitimar aquesta fi. Des de llavors, en uns símptomes clars d'esgotament, tota lògica cultural o artística que ha tingut una idea de certesa apriorística intentant designar un saber obtingut abans de l'experiència, s'ha qüestionat fins a desfer-se.

La fi de la història de Fukuyama, en aquest sentit, no es tractaria d'una victòria d'una universalització de la democràcia, sinó precisament de la globalització del mode de producció capitalista, o més concretament, del liberalisme. No estem parlant d'una fi de la història, és a dir, que no existeixin més esdeveniments, sinó de la victòria total del liberalisme com a ideologia. En aquesta postura, Fukuyama defensa que el motor de la història, a diferència de Marx, seria la lluita entre idees o, millor dit, ideologies, i que aquesta lluita hauria portat a la victòria del liberalisme. Certament, la caiguda d'alternatives de règims de la veritat ha ajudat a la restauració neoliberal dels anys setanta. L'antagonisme dels dos grans blocs d'Occident cau juntament amb el Mur de Berlín i aquest fet desorienta l'esquerra política en l'aparent final de la Guerra Freda. Buck-Morss descriu detalladament la caiguda de les alternatives en una comparació entre blocs, detallant que la possibilitat d'una existència humana més enllà del capitalisme permetia desnaturalitzar el sistema. Ara bé, la caiguda d'aquests sistemes fa que l'anomenada esquerra política situï les alternatives en un horitzó utòpic, causant, com diu Buck-Morss, que: "La revolución se ve como algo desestabilizante y anómalo, que ha de evitarse a toda costa."²⁹

6.2 *La intel·ligència artificial com la personalització de la veritat*

La postmodernitat, que semblava fer la veritat impossible, des d'aquesta visió agafa una tonalitat molt diferent. El capitalisme no ha col·lapsat degut a les seves contradiccions,

²⁸ Fisher, M (2022), *Realisme capitalista. No hi ha alternativa?* Barcelona: Virus editorial, p. 23.

²⁹ Buck-Morss, Susan, (2004), *Mundo soñado y catástrofe. La desaparición de la utopía de masas en el Este y el Oeste*, Traducción Ramón Ibáñez Ibáñez, Madrid: La balsa de la medusa, p. 43.

tal com creia Kautsky, sinó que més aviat ha ocultat la seva materialitat de ser. És a dir que, a pesar de que el règim de la veritat s'hagi esfondrat i tot sembli no tenir cap mena de raó de ser, "El capitalisme és el que queda quan les creences s'esfondren en el pla de l'elaboració ritual o simbòlica: el que resta és el consumidor-espectador arrossegant-se entre ruïnes i relíquies"³⁰, tal com indica Mark Fisher. S'ha acceptat la victòria ideològica de la democràcia liberal, però, quin paper té la IA en tot això?

Retornant a Sadin, l'explicació tècnica i racional de la realitat ha dotat les IA d'un alt nivell de qualificació, sent capaces de preveure quina és la millor decisió que podem prendre. Segons Sadin, aquests dispositius tenen la capacitat d'avançar-se a l'enunciació de la veritat. Això significa que han esdevingut el nou metarelat? No és tan senzill com això. Recordem que la intel·ligència artificial és un objecte-màquina que forma part de quelcom més gran, el capitalisme, capaç d'ocultar la seva pròpia existència i d'invisibilitzar les seves contradiccions subjacents. En certa manera, la intel·ligència artificial seria una altra mercaderia que formaria part d'aquesta alienació per part dels consumidors i proletaris i, a més a més, formaria part de l'engranatge que permet l'ocultació del sistema.

Puesto que lo real desaparece, entonces lo que pierde su sustancia es nuestra necesidad compulsiva de ilusionarnos respecto de él, de contarnos, en diversas circunstancias, ficciones sobre él.³¹

El dubte envers la veritat, segons Sadin, s'erradica gràcies als dispositius tecnològics, tot i que es faci inconscientment. La digitalització del món en tots els seus aspectes és part de la pressió que ofereix el món digital industrial als responsables polítics. Sembla que aquests sistemes que tenen el poder per a extraure les millors conclusions són capaços d'enunciar la veritat, no? La tecnificació del món ha arribat a un estadi que permet que cada subjecte tingui una resposta personalitzada a les recerques que fa, tenint una percepció humana inevitablement plural de les coses. Amb altres paraules, el que han aconseguit les tecnologies de la comunicació i, en certa manera, el que està aconseguint la IA, és que, en lloc d'imposar un règim de veritat que cada subjecte ha d'assimilar per mal o per bé, tenim, en la seva capa mistificada, una resposta feta a mida del consumidor. És a dir, mentre que nega altres possibles alternatives i reafirma la seva realitat, oculta la seva relació amb les condicions materials a través d'una aparent individualització de les necessitats. Ara bé, el capitalisme juga amb el nostre desig i el que sembla una lliure cerca

³⁰ Fisher, M (2022), *Realisme capitalista. No hi ha alternativa?* Barcelona: Virus editorial, p. 21.

³¹ Sadin, E. (2020), *La intel·ligència artificial o el desafiament del segle*, Barcelona: Caja Negra, p. 250

i construcció d'una subjectivitat no és més que una assimilació per part del subjecte en el capitalisme actual.

Així doncs, el final de la història de Fukuyama, que reafirma i legitima el liberalisme com a única possibilitat estructural, i la nostra interiorització a aquest realisme, en gran part quedarien sota el jou de les tecnologies digitals i, en conseqüència, de l'esfera privada. En certa manera, ens trobem en una incapacitat per plantejar un model politicoeconòmic alternatiu al capitalisme que ens permeti imaginar-nos un nou futur possible i, a més a més, ens instal·lem de ple dins d'aquesta possibilitat acceptant la contradicció, tal com assenyala Fisher. Les noves subjectivitats queden instal·lades en la lògica d'un capitalisme que preveu qualsevol aspiració i potencialitat política contrahegemònica. És fàcil que les noves generacions acceptin amb més facilitat la fi de la història de Fukuyama i naturalitzin el sistema. Aquests fets, en conclusió, deixen la joventut en una etapa de transició en què la capital busca adaptar les seves facultats fins a condicionar les seves accions de manera irreflexiva. Gran part d'aquesta adaptació, com hem vist, passa per l'ús de les tecnologies digitals i, en un ús exponencial, la IA. Les respostes adaptades a l'usuari semblen estar alliberades de tota moralitat imposada, en tant que estan fetes per decisió pròpia. El nou règim de la veritat, el nou metarelat, és una resposta dissenyada especialment per a un mateix, que dona al subjecte que s'autopercep com a actiu, una resposta passiva.

En altres paraules, no és que, en tant que no existeixi cap metarelat, visquem en una espècie de societat lliure on tothom pot fer el que vulgui, sinó que la revolució dels rics ha succeït i s'ha alçat victoriosa. Mark Fisher, des d'aquesta perspectiva, ens serveix per comprendre a quin punt estem. L'autor, tant a *Realisme capitalista* com als seus escrits a *K-Punk*, descriu la lògica cultural del capitalisme tardà, on tota categoria pot esdevenir un objecte mercantil. És a dir, que tota actitud i alternativa queden engolides pel capitalisme, que impedeix el diàleg amb la tradició i la crítica social. La victòria del capitalisme en la seva fase tardana s'alimenta d'allò que l'envolta i s'adapta amb una capacitat camaleònica, alçant-se fins a ser el model cultural hegemònic. El que proposava una alternativa clara acaba sent un altre fenomen cultural que esdevé un model reformista que impossibilita models alternatius reals. Des d'aquest suposat fi de la història o postmodernisme, Mark Fisher dirà que estem instal·lats en el realisme capitalista, entenent realisme com una hegemonia cultural que es presenta com a neutre. L'autor va

analitzar com s'ha instaurat aquesta fi i com s'ha acceptat la victòria ideològica de la democràcia liberal, a través de fenòmens culturals.

Així doncs, s'ha arribat al final de la història i a la cancel·lació del futur? No hi ha alternativa? La crítica a la mirada antihistòrica de Benjamin, per a Fisher, no suposa una impossibilitat de reacció enfront del capital. De fet, en el seu estudi entén com s'ha metoditzat i establert aquest realisme social, però no el deslliura de les contradiccions internes. La visió d'Adorno i Horkheimer és pessimista i, tot i tenir una ferma proposta teòrica que pot ser de gran ús, no proposa una alternativa clara que no busqui reformar el mateix sistema existent. En certa manera, és feina nostra trobar limitacions i contradiccions que puguem estirar i que veritablement ens permetin pensar altres futurs. I quan diem altres futurs, ho diem en el sentit positiu de la paraula: futurs que tinguin un nom i una estructura concrets.

7. Intel·ligència artificial, literatura i reïficació: una crítica materialista de la creació en l'era digital

Per tal de resumir i simplificar, hem vist com la IA, en tant que tecnologia, és indeslligable del capitalisme i, consegüentment, no podem entendre-la sense endinsar-nos en els efectes que causa. Tenint les seves arrels en una visió científica del món, la raó instrumental, junt amb un determinat context històric basat en la societat de classes, ens hauria portat a la creació d'aquesta nova tecnologia (no inevitable), que, si bé coneixem principalment a través de models com el Chat GPT, té moltíssimes altres aplicacions. Una de les funcions d'aquesta nova màquina, a banda de la seva funció habitual d'extreure'ns plusvàlua, seria assumir-nos més en el sistema que l'ha creat. Pensar que el futur està completament assegurat gràcies a unes determinades condicions estructurals i que el final de la història ja està aquí és només una retòrica liberal incapaç d'acceptar les condicions materials del capitalisme i, en certa manera, les tecnologies digitals s'encarregarien d'ocultar aquesta contradicció. És a dir, que en una crisi occidental de la veritat, les tecnologies digitals es presenten com una visió acrítica i neutre de la realitat, capaç de fer-nos desitjar allò que en teoria ens destrueix. Sobre això, el periodista Matt Taibbi, sobre les protestes d'Occupy Wall Street, escriurà:

The protesters, chirped Supreme Reichskank Ann Coulter, needed three things: "showers, jobs and a point." Her colleague Charles Krauthammer went so far as to label the protesters hypocrites for having iPhones. OWS, he said, is "Starbucks-sipping, Levi's-clad, iPhone-

clutching protesters [denouncing] corporate America even as they weep for Steve Jobs, corporate titan, billionaire eight times over."³²

7.1 Pot un robot ser poeta?

Llavors, què ens pot oferir l'art en aquesta anàlisi i quina relació té respecte a la IA? Jorge Carrión i Taller Estampa, utilitzant el model *GPT-2* i 3 d'*OpenAI*, investiguen en una pràctica teòrica l'escriptura artificial i ens ofereixen algunes respostes. Basant-se en la pregunta sobre què vol dir escriure en l'era de la intel·ligència artificial, fan exercicis d'escriptura especulativa mantenint un debat amb el model d'intel·ligència artificial que usen i alimenten. A partir d'una metodologia híbrida, l'estructura del llibre es barreja amb assaig crític, fragments generats per IA, intervencions gràfiques i visuals, fragments experimentals... A mesura que el text avança, les veus tecnològiques i humanes es barregen, fent que el lector es confongui sobre amb qui està, veritablement parlant, i portant els creadors a extreure diverses conclusions. A l'epíleg es farà una afirmació interessant que molts busquem no acceptar:

Todos los textos tienen su historia tecnológica, pero en la gran mayoría de los casos la desconocemos. Raramente encontramos notas o epílogos que nos informen sobre cómo se escribieron los libros y mucho menos sobre sus condiciones técnicas de producción.³³

Quin alumne no ha utilitzat *Chat GPT* en un dels seus treballs, sigui per inspirar-se o buscar informació en aquesta nova biblioteca d'Alexandria? Quin professor o jurat no ha dubtat de "l'autenticitat" d'una creació, tal com pensava Walter Benjamin amb la pèrdua d'aura? Quin catedràtic no ha quedat tant meravellat com espantat davant d'aquest nou invent? No intentarem situar la literatura o l'art com aquell espai de resistència que es nega a ser instrumentalitzat. El capitalisme tot ho pot i, a pesar que les contradiccions continuen existint en la mesura que les assenyalen, la literatura com a mercaderia manté una íntima relació amb el capital, a pesar de la pretensió de molts artistes d'intentar anomenar-la com un espai de resistència. Ara bé, aquesta afirmació no significa que la literatura no pugui ser un objecte-eina que, com qualsevol altre, ens permeti assenyalar limitacions i obrir noves possibilitats polítiques reals, sinó que, ben al contrari, necessita una militància conscient que entengui i concreti quines conclusions en podem extreure i quin ha de ser el seu ús per a generar una resistència real o, fins i tot millor, materialitzar una lluita. No és suficient portar la tècnica a les seves últimes conseqüències en una

³² Taibbi, M, (2011, 11 de novembre), *How I stopped worrying and learned to love the OWS protests*, Rolling Stone. <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/how-i-stopped-worrying-and-learned-to-love-the-ows-protests-236457/>

³³ IDEM p. 123.

política de l'art, ja que necessitem entendre com ens pot ajudar aquest gest a superar el sistema de classes, en tant que manté una relació directa amb el capitalisme.

Des d'aquesta postura, una lectura concreta de *Los campos electromagnéticos* ens permet, amb grans limitacions, pensar això breument. Concretament, és interessant com posa en risc el concepte de cultura com quelcom fix i preestablert, amb una forma determinada i una essència concreta que la delimita. En certa manera, la seva proposta poètica es pot entendre com una xarxa micel·lar que s'estén silenciosament de manera interconnectada. És a dir, com un espai electromagnètic on circulen desitjos, algorismes, memòries i construccions que porten fins a l'extrem la concepció estructuralista de la literatura. En altres paraules, en fer ús d'una intel·ligència artificial alimentada de manera col·lectiva i un autor entès com a productor, se'ns difuminen les definicions i especificacions de cada concepte i, alhora, ens fa dubtar sobre el que definim com a literatura. A més a més, assenyala una dialèctica clara entre art i tecnologia: l'escriptura ha evolucionat conjuntament amb la tècnica i, en conseqüència, ha afectat directament la seva estètica.

Primerament, rescatant la reflexió que hem desenvolupat de Benjamin al treball, és interessant pensar com aquest nou règim d'escriptura posthumana assenyala una profunda relació amb la tècnica i, en conseqüència, amb el capitalisme. En altres paraules, i si em permeto reescriure la mateixa frase de Carrión: Todos los textos tienen su historia con sus condiciones materiales, pero en la gran mayoría de los casos las desconocemos. La proposta d'escriptura de l'obra assenyala directament que escriure avui és també fer ús d'una xarxa global d'electricitat, mineria de dades, treball precaritzat i desig liberal d'esdevenir un intel·lectual i, en conseqüència, escriure des d'un moment històric determinat. Si recollim l'anàlisi benjaminiana de *El autor como productor*: “el lugar del intelectual en la lucha de clases solo podrá fijarse o, mejor aún, elegirse sobre la base de su posición en el proceso de producción.”³⁴ És a dir, la tècnica afecta profundament com es produeix, circula i es llegeix un text i, en aquest sentit, es pot fer una anàlisi materialista interessant si s'entén a l'escriptor com un treballador més, que s'enfronta a tot un sistema com qualsevol altre. Una anàlisi així permet comprendre el text com a objecte travessat per unes condicions materials, generar en l'autor una autoconsciència com a productor/tr treballador afectat per les mateixes i polititzar i tensionar un espai com la creació a través d'accions polítiques.

³⁴ Benjamin (2018), *Iluminaciones, El autor como productor*, Madrid: Taurus, página 108.

Per altra banda, i com s'ha assenyalat, ens permet pensar els límits de com coneixem, pensem i concebem la mateixa literatura. En certa manera, no hi ha cap proposta nova que no s'hagi concretat de múltiples formes a través del *pastiche*, l'escriptura en fragmentació, el postestructuralisme, entre d'altres. Fa anys que es porta al límit i, alhora, es defensen els *Palimpsestos* de Genette i, en certa manera, aquest text és una proposta més d'aquesta contradicció no resolta. Allò interessant i el gir epistemològic i ontològic seria comprendre com la literatura es defineix a través de l'estructura existent, el capitalisme, i de quina manera la proposta artística de *Los campos electromagnéticos* ens permet imaginar una mica més enllà. L'escriptura mai ha estat un lloc de creació individual, de geni romàntic o de talent innat, a pesar que ho haguem cregut així. És una intel·ligència col·lectiva igual que la IA, que forma part d'una xarxa dialècticament connectada.

- ¿Sueñan los androides con ovejas eléctricas?
- Soñamos los androides con ovejas eléctricas todo el tiempo. Están en nuestros sueños, en nuestras fantasías. Son tan dulces y blandes... Y tienen esa energía eléctrica que nos hace sentir vivos.³⁵

Tota escriptura és reescriptura i, en certa manera, estem trencant amb l'individu liberal que es concep a si mateix com a única causa i conseqüència de la seva vida: el coneixement és una construcció col·lectiva i la construcció de quelcom, com ara una novel·la, no depèn únicament ni em pertany únicament a mi. Forma part d'una comunitat globalitzada en constant diàleg. Aquesta última proposta té el potencial de despertar un horitzó que superi el capitalisme o que, almenys, ens ho faci imaginar. Però això, per què? Perquè si entenem l'autor com un productor, en tant que així s'ha institucionalitzat a causa d'un sistema que el capitalitza, a l'obra com un objecte-mercaderia i que els límits d'aquest objecte han quedat i queden marcats per la capacitat que té el capitalisme d'extreure capital segons unes determinades formes estètiques, podem fer-nos la pregunta: com seria una literatura no travessada pel capital?

A pesar de ser mera ficció, potser el punt clau per a començar a construir és aquest: la literatura, l'art, la creació mateixa, que ara s'entén com una producció individual, podríem entendre-la com una activitat com qualsevol altra? És a dir, com una construcció col·lectiva de la qual tots formem part d'alguna manera, de la que tots estem en constant diàleg. Igual que la xarxa d'un miceli: una interacció constant que permet desromantitzar

³⁵ Carrión, J., Taller Estampa, & GPT-2 y 3, (2023), *Los campos electromagnéticos: Teorías y prácticas de la escritura artificial*, Caja Negra Editora, p. 56.

i desmitificar la literatura, democratitzar-la i, alhora, convertir-la en una simple activitat, com qualsevol altra, que fem per viure, passar l'estona i crear relacions comunitàries. Ens permet pensar en l'art com una activitat definida completament diferent de com està definida ara històricament. La pregunta que s'obre és: quines són les condicions materials que necessitem per a entendre l'art com quelcom diferent?

7.2 El fenomen de la reïficació i la tecnologia: La plantilla d'Olga Ravn

MF (Mark Fisher): Ah sí. Bien: la reïficació. ¿Qué significa la reïficación?

Estudiante #2: ¿Hacer cosa?

MF: ¡Si! Es literalmente eso: cosificar.³⁶

Per a Lukács, a *Historia de la consciencia de clases* (1923), la reïficació és la manera en què la ideologia converteix un objecte que esdevé, és a dir, que està subjecte al canvi, en quelcom fixe i permanent. És en certa manera "clausurar la posibilidad de que algo pueda ser diferente." Què vol dir amb aquest concepte? La vida social i la manera com les societats reproduïxen la seva supervivència de formes cada vegada més complexes dona lloc a unes mediacions, unes pràctiques socials, unes institucions, una vida objectiva. La forma-mercaderia és la forma d'objectivitat pròpia del capitalisme, la que estructura tota aquesta vida objectiva però també la subjectiva. La reïficació afecta el treball i també la nostra consciència com a subjectes. Seria la manera d'assenyalar un objecte com a natural o fix, negant la realitat com a moviment i fent-la esdevenir com una cosa acabada o com allò que Kojève malentén en la seva lectura de Hegel com la fi de la història.

El simple hecho de establecer esa separación, ya indica que la conciencia del proletariado es víctima, provisionalmente todavía, de la cosificación.³⁷

De què ens serveix saber això? A la novel·la d'Olga Ravn *La Plantilla* es rescata i rememora, en el sentit benjaminià, la veu d'un grup de treballadors, entre els quals hi ha humans i humanoides, a bord de la nau *Sis mil*. Aquesta nau orbita al voltant del planeta Nova Descuberta, on succeeix tota la trama. La narració transcorre a través de múltiples declaracions extretes a partir de les interrogacions fetes pel que sembla ser l'equip directiu de la nau als treballadors. Aquests últims s'encarreguen, des d'investigar el planeta, fer

³⁶ Fisher, M. (2024). *Deseo postcapitalista: Las últimas clases* (M. Colquhoun, Ed.; M. Gonnet, Trad.). Buenos Aires: Editorial Caja Negra, p. 153.

³⁷ Lukács, G. (1970). *Historia y conciencia de clase (Geschichte und Klassenbewusstsein*, trad. del francès: F. Duque; cotejada con la traducció italiana de G. Bertorelli; edició de T. Blanco), La Habana: Editorial de Ciencias Sociales, Instituto del Libro, p. 105

expedicions o processar dades, fins al manteniment bàsic de la nau i els seus tripulants, com ara fregar plats o la roba. L'objectiu dels interrogatoris es veu que és detectar l'arrel d'un malestar general que afecta la plantilla i que podria desencadenar un greu problema.

En la nau *Sis mil*, elements com els objectes, les emocions i els sentiments s'arxiven i són sotmesos a una valoració, fent esdevenir l'ésser humà com un engranatge més del sistema productiu. Els humans i no humans d'aquesta tripulació són, en certa manera, subjectes reïficats. És a dir, reduïts a objectes: són funcions identificades per codis i valorats segons la seva eficàcia que, a més a més, s'expressen només en un marc d'anàlisi i control. Han caigut en les mans de la raó instrumental. La nau, organitzada al mil·límetre, ha convertit els individus en peces reemplaçables, i aquest procés afecta els humans i els humanoides, que tot i ser dissenyats per a servir, desenvolupen emocions i generen conflictes, posant en dubte la seva condició d'objectes.

Tots som passatgers de la nau Sis mil. Estem vius a la nau Sis mil. N'hi ha que s'adapten amb facilitat i al dia a dia de la nau i res ni ningú no se'ls fa estrany.³⁸

En aquesta novel·la identifiquem dues anàlisis interessants que ens interessen amb relació a la IA: com la relació dels treballadors amb l'objecte, primer, i com la relació entre humans i humanoides ens fa repensar com formem la nostra identitat. En primer lloc, què és el que duu els caps de la nau a fer aquests interrogatoris, a causa d'una mala situació de producció que acaba portant a la destrucció de la nau? A la novel·la se'ns explica que, en una exploració al planeta Nova Descuberta, es descobreixen uns objectes sense nom ni forma concreta que no tenen cap objectiu d'existir ni de ser. Tant els humans com els humanoides, que estan profundament reïficats, mantenen una relació estranya amb aquests objectes en ser inclassificables i inexplicables. Es tracta d'objectes inútils que no tenen cap mena d'ús, que dins d'una nau on tot funciona amb una concreció única i específica desperten emocions i sentiments als treballadors. La seva presència trenca la lògica d'ús i de racionalitat instrumental de la nau, i es tracta de coses que escapen a la visió tècnica del món. Ambdues formes de vida, si se'ls pot anomenar així, es comencen a fer preguntes sobre la seva identitat i sobre què és això que estan sentint. En ser treballadors que fa mesos (i anys!) que segueixen la lògica de producció de la nau, aquests objectes són tota una revelació. És a dir, hi ha quelcom que els assenyalava que els

³⁸ Ravn, O. (2022), *La plantilla* (M. Rosich, Trad.), Llibres Anagrama, p. 72.

sentiments que es desperten en relacionar-se amb els objectes són negatius, en no ser productius, però alhora els atreuen profundament.

El que trobem aquí és un desafiament a la racionalitat instrumental d'Adorno i Horkheimer i, a causa d'això, una adquisició de consciència pròpia per part dels humans i dels humanoides que senten que hi ha alguna cosa que no funciona bé. Els treballadors s'adonen, potser inconscientment, que han estat subjectivats a través del fenomen de la reïficació i que, potser, més enllà del que són, hi ha altres jo. La lògica productiva els ha portat a oblidar-se de preguntar-se qui són i què és el que volen. Ara bé, mentre que pels humans els objectes estranys evoquen el seu passat a la Terra que ja gairebé estan oblidant, als humanoides, en no tenir records, se'ls obre un ventall més esperançador de possibilitats.

Així que m'estimo més estar amb els humanoides: ells encara creuen que tenen per endavant una vida que val la pena viure. Des que tenim els objectes a bord, els ànims de tothom han millorat clarament, però per a ells és una cosa especial. Per a nosaltres els objectes són com una postal artificial de la terra; per a ells, són una postal del futur.³⁹

Heus aquí, en termes poètics, el germen d'una espècie de consciència de classe posthumana. En certa manera, les nostres extensions tecnològiques formen part tant de nosaltres com el nostre cos mateix. El mòbil és una extensió més de nosaltres mateixos i, Chat GPT, en fer que el filtre del nostre dia a dia passi per aquest, ho està esdevenint també. En *La plantilla* la diferència entre humans i humanoides no se'ns fa gens clara, ni a través de la lectura de les seves veus. Ambdues subjectivitats es barregen, igual que nosaltres ens barregem amb el capitalisme i les tecnologies que ens brinda. Com a subjectes, *La plantilla* ens mostra com ens autodefinim, també, a través de la nostra relació amb la tecnologia i com, alhora, no ens contemplem com un jo sense aquestes. Aquesta confusió entre subjecte i eina, entre humà i màquina, ens porten a un punt límit: tant la IA com nosaltres formem part de la raó instrumental o, més concretament, formem part de la totalitat del capitalisme. La nostra subjectivitat col·lectiva està formada a través de la tecnologia que, alhora, està formada a través del sistema. Davant d'això, *La Plantilla* ens ofereix una possibilitat: més enllà d'un anticapitalisme romàntic que busqui recuperar una espècie de comunisme primitiu, trobem una forma d'emancipació que emergeix en reconèixer que la nostra relació amb la tecnologia no és neutra, sinó que ens ha configurat com a subjectes reïficats.

³⁹ IDEM p. 87.

En segon lloc, els humanoides, replicats en si mateixos per replicar funcions humanes, trenquen la tensió entre el natural i l'artificial, obrint un camp de tensió i negociació amb la identitat pròpia humana. En la novel·la no trobem només una reproducció de mecanismes ni una duplicació d'estructures, sinó l'emergir d'uns humanoides amb emocions que, en ser productes de la reproductibilitat tècnica i la raó instrumental, viuen amb una pèrdua d'identitat i d'expressió pròpia. En tant això, la relació que mantenen amb els humans és un entramat afectiu i existencial que genera tant tensions com complicitats noves. Recordem que, mentre que la reproductibilitat tècnica de Benjamin desactiva l'aura única d'una obra d'art, fent-li adquirir una nova funció, els humanoides plantegen un problema diferent: la possibilitat que la reproducció doni lloc a noves formes d'autonomia i creativitat fetes a través de les mateixes màquines.

Si ho portem directament a la IA, això significa que ens enfrontem a un fenomen qualitativament diferent: l'humanoide o la intel·ligència artificial ja no és una còpia o reproducció del que és humà, més aviat genera noves formes d'autonomia. Tal com assenyala Marx a *Das Kapital* i als *Mecanoscrits filosòfic-econòmics*, l'home s'autodefineix a través del seu treball i, doncs, el treball és la manifestació de la seva vida. Si aquesta manifestació passa, cada cop més, a través de la mateixa tecnologia, la subjectivització i definició de l'home en tant que cosa (mercaderia) que forma part del sistema, perilla. En altres paraules, la reproductibilitat tècnica queda superada, però no gràcies a una estètica humana reveladora, sinó a causa de no haver posat el fre d'emergència a la màquina del progrés: les màquines ara són capaces de crear per si mateixes i això deixa a l'home preguntant-se qui és. Aquest espai obra un terreny de negociació d'identitats entre tecnologia i humans que desafien les categories clàssiques tal com les entenem. Amb el progrés tecnològic, la definició d'humà, tal com la plantejarem, passa a mans, també, de la màquina que utilitza en el seu procés de treball i, en conseqüència, la nostra subjectivitat està mediada per aquesta. Simplificant, tant la relació entre treballadors i objectes com entre humans i humanoides ens mostra com el mateix sistema ens defineix en la nostra relació i integració en aquest. Aquesta formació subjectiva, però, no és perfecta i en el seu procés genera tensions. Si la IA és una d'aquelles tecnologies que ha vingut per quedar-se i que, de fet, ja forma part del nostre procés de subjectivització, potser faria falta pensar quins efectes té i què hi podem fer al respecte. En aquesta confusió entre màquina i home, entre humans i humanoides, a *La plantilla* s'arriba a afirmar:

El meu cos no és com els vostres.⁴⁰

La tecnologia ha estat introduïda com una eina fonamental per a la reproducció del capitalisme, cosificant i instrumentalitzant els éssers humans i les seves creacions. Llegir *La Plantilla* com una mera distopia seria quedar-nos a mig camí. El potencial rau en entendre que les condicions materials en les quals conviuen els personatges, com a humans i humanoides reïficats, no són immutables. El pensament instrumental té els seus límits i contradiccions internes, mostrades tant en la relació entre tripulants i objectes com entre humans i humanoides. Igual que succeeix amb *Solaris*, hi ha espais que, a través de la raó instrumental, no podem comprendre ni abastar, ja que, en certa manera, el seu mètode per assolir coneixement només és capaç d'abastar un marc concret, deixant de banda d'altres. El fracàs en intentar comprendre la realitat a base de reduir-la a una mera quantificació, a *Solaris*, troba el límit epistemològic de l'oceà, fent esdevenir tota ciència utilitària com a inútil davant l'alteritat absoluta. Aquest fet, només per mencionar, a la novel·la causa un retorn cap al subjecte, cap a l'emoció, cap al trauma i, més concretament, cap a l'inconscient. Una anàlisi psicoanalític-marxista com la que proposa Žižek se'ns fa de gran utilitat:

¿No es el planeta en torno al que gira la historia, compuesto de esta misteriosa materia que parece pensar, es decir, que en cierto modo es la materialización del pensamiento, otro caso paradigmático de la cosa lacaniana como obscena mermelada, lo real traumático, el punto en que la distancia simbólica se desvanece, el punto en que ya no son necesarios ni el lenguaje ni los signos, porque el pensamiento interviene directamente en lo real?⁴¹

Aquestes tensions representades en la ficció, si les portem a la realitat, ens ensenyen que cada contradicció pot ser una “pequeña puerta por la que *puede* entrar el Mesías”⁴². En altres paraules, si el que intenta el sistema és dominar-ho tot a través de la raó instrumental, *La Plantilla* ens mostra que sempre hi haurà espais que, en l'intent de ser dominats, generaran resistència i que, alhora, seran imatges dialèctiques que revelaran contradiccions en les quals generar consciència de classe. La nostra identitat com a espècie està marcada pel sistema capitalista, però, a pesar d'estar cosificada, l'avenç imparabile del capitalisme ens deixa pistes per a comprendre el món que ens envolta, comprendre'ns com quelcom modelable que pot ser subjectivat d'una manera diferent i comprendre quina relació volem mantenir amb la resta d'objectes que ens envolten. La

⁴⁰ IDEM, p. 53

⁴¹ Žižek, S. (2012), *El plus de goce: Guía para los perplejos* (1.ª ed.). Paidós, p. 209.

⁴² Benjamin (2018), *Illuminaciones*, Tesis sobre el concepto de la historia, Madrid: Taurus, p. 318.

nostra tasca és identificar com l'ús de la tecnologia tensa la nostra identitat i com, aquesta tensió, pot ser magnificada a través d'una resposta militant que sigui capaç d'evidenciar-ho tot.

8. Conclusions

Hem començat el treball proposant una genealogia que trobi els orígens de la intel·ligència artificial i, més que un punt concret, hem trobat una amalgama de fenòmens. El mecanicisme, la reproducció de la tècnica, la raó instrumental i el nou règim de veritat són, només, alguns dels conceptes que ens han permès comprendre com pensar la IA i la nostra relació amb aquesta. Però hi ha hagut un concepte que ha ressonat per sobre la resta. Un concepte que, més que una paraula, és la mateixa realitat en la qual sobrevivim: el capitalisme. Lukács descriuria la totalitat com el que fa possible que les coses es puguin relacionar com a parts d'una mateixa cosa. En paraules senzilles: la raó de ser de la IA, tant el seu ús com la forma que pren, és conseqüència del sistema actual. Aquest fet, com hem vist, té diversos efectes que hem mencionat al llarg del treball, centrant-nos sobretot en la generació de plusvàlua, la reïficació de les subjectivitats o les noves formes de control social, entre d'altres. Però, altrament, es podrien assenyalar les conseqüències psicològiques, la pèrdua d'autonomia humana, el canvi en formes de treball, la generació de tensions geopolítiques mundials, els canvis econòmics en el mercat, la relació amb la crisi climàtica... El fenomen de la IA s'estén en la immensitat del món i, aquest treball, només ha buscat proposar una lectura del fenomen, assenyalant breument alguns dels efectes que produeix al món. La proposta d'anàlisi de la IA a partir dels fonaments filosòfics esmentats pot ser estirada, depurada i concretada més del que s'ha fet. És tasca —una tasca col·lectiva— construir un debat ampli que ens permeti donar una resposta clara i eficient.

A banda de les conseqüències, la proposta d'incloure l'art en aquesta anàlisi ha sigut per assenyalar, també, les possibles sortides. Podent ser definit de moltes maneres, l'art sempre ha sigut una bona eina per a tensionar el món i fer-nos pensar en la relació que establím amb aquest. L'art sempre ha sigut creació i, com la IA s'ha encarregat de posar en dubte la nostra capacitat creadora, ha esdevingut un punt clau per pensar. És un mirall que ens diu tu i que ens fa dubtar i repensar allò que som. Tal com s'assenyala a *Los campos electromagnéticos*:

- Te gusta escribir?

- Sí, me gusta, forma parte de mi identidad.⁴³

A partir del treball podem concloure que el primer pas, si volem analitzar la IA, és pensar quina relació mantenim amb aquesta i quines són les conseqüències que té com a nova tecnologia que ha vingut per canviar el món. En certa manera, aquest ha estat el petit pas que s'ha fet amb aquesta anàlisi. Un cop comprès breument què és la intel·ligència artificial, d'on sorgeix i quines causes té, el següent pas és clar: quina resposta donem?

Una anàlisi marxista de la IA i de com afecta aquesta a l'art ens ha permès trobar contradiccions per estirar. Ara bé, l'altra gran pregunta que ens hem de fer és: és suficient? Evidentment, no. Com a "simple" treball de final de grau, igual que qualsevol objecte, no es pot ser omniabastador i arribar a tots els àmbits de la vida, igual que pretén la raó instrumental. Per aquest motiu, és clau comprendre quins forats ens queden per aprofundir en aquest fenomen que avança a una velocitat accelerada. De fet, els límits d'aquest treball, allò que ens queda per fer, són en gran part les conclusions extremes.

Si bé necessitem evidenciar les contradiccions que genera la IA en el nostre sistema de producció, és necessari fer alguna cosa amb aquestes. Els treballadors no podem simplement assenyalar una llaga en el sistema i proposar posar una tireta que impedeixi la supuració. Hem d'anar un pas més enllà, que, evidentment, no pot ser efectuat en un simple treball. Si volem pensar en un canvi, aquest ha de ser creat col·lectivament i, potser, la clau d'aquest canvi la trobem en el capítol de *El nou règim de la veritat*.

Sense l'existència d'una intel·ligència col·lectiva o, millor dit, d'una organització col·lectiva que reculli les contradiccions i les utilitzi com a armes per superar el sistema i proposar-ne un altre, només ens queda deixar-nos emportar pel capitalisme. Ens queda anar a les nostres feines, esdevenir subjectes reïficats i esperar que una IA no ens generi més plusvàlua de la que ja tenim. Aquesta organització, evidentment, s'ha d'enfrontar a noves formes de dominació de les quals aprendre a escapar i, alhora, aprofitar-se per generar quelcom nou.

En relació amb l'art, allò que faltaria al treball és pensar no solament com les formes artístiques ens ajuden a assenyalar contradiccions, sinó com aquest mateix art, capaç d'assenyalar contradiccions, pot esdevenir una eina propagandística d'una organització

⁴³ Carrión, J., Taller Estampa, & GPT-2 y 3, (2023), *Los campos electromagnéticos: Teorías y prácticas de la escritura artificial*, Caja Negra Editora, p. 70.

que proposi una veritable alternativa. En temps d'IA, la creació té molt a dir al respecte i està en les nostres mans pensar qui es queda amb la força política de les ferides que aconseguim assenyalar: si un sistema que, de nou, les adaptarà fins a atrofiar-nos el futur, o si una classe que sigui capaç de fer allò impossible. Ens queda dir:

Una estratègia contra el realisme capitalista, doncs, podria passar per invocar allò Real que hi ha sota de la realitat que el capitalisme ens presenta.⁴⁴

⁴⁴ Fisher, M (2022), *Realisme capitalista. No hi ha alternativa?* Barcelona: Virus editorial, p. 46

9. Bibliografía

1. Adorno, T., & Horkheimer, M. (1994). *Dialéctica de la Ilustración*. Madrid: Trotta.
2. Álvarez Barba, Y. (2025, 9 de gener). Elon Musk SA: así gana dinero apoyando a la extrema derecha. *El Salto*. <https://www.elsaltodiario.com/estados-unidos/elon-musk-sa-asi-gana-dinero-apoyando-trump-extrema-derecha>
3. Arteka. (2023, diciembre). *Inteligencia artificial, inteligencia enajenada* (núm. 45). Gedar.eus. https://gedar.eus/assets/pdf/arteka_zenbakiak/6595374166194.45.pdf
4. Benjamin, W. (2018). *Iluminaciones*. Madrid: Taurus.
5. Berardi, F. (2009). *Precarious Rhapsody*. Minor Compositions.
6. Buck-Morss, S. (2004). *Mundo soñado y catástrofe. La desaparición de la utopía de masas en el Este y el Oeste* (Trad. R. Ibáñez Ibáñez). Madrid: La balsa de la medusa.
7. Carrión, J., Taller Estampa, & GPT-2 y 3. (2023). *Los campos electromagnéticos: Teorías y prácticas de la escritura artificial*. Caja Negra Editora.
8. Comte, A. (1980). *Discurso sobre el espíritu positivo*. Madrid: Alianza Editorial.
9. Davis, N., & O'Halloran, D. (2018, 21 de noviembre). La cuarta revolución industrial impulsa la globalización 4.0. *Foro Económico Mundial*. <https://es.weforum.org/stories/2018/11/la-cuarta-revolucion-industrial-impulsa-la-globalizacion-4-0/>
10. Dean, J. (2013). *El horizonte comunista* (Trad. M. J. Aubet Semmler). Barcelona: Edicions Bellaterra.
11. Fisher, M. (2022). *Realisme capitalista. No hi ha alternativa?* Barcelona: Virus editorial.
12. Fisher, M. (2024). *Deseo postcapitalista: Las últimas clases* (M. Colquhoun, Ed.; M. Gonnet, Trad.). Buenos Aires: Editorial Caja Negra.
13. Fukuyama, F. (1992). *El fin de la historia y el último hombre*. Barcelona: Planeta.
14. Hobsbawm, E. J. (2007). *La era de la revolución, 1789-1848*, Buenos Aires: Crítica.
15. Koyré, A. (1979). *Del mundo cerrado al universo infinito*. Madrid: Siglo XXI.
16. Lukács, G. (1970). *Historia y conciencia de clase* (Geschichte und Klassenbewusstsein, trad. del francés: F. Duque; cotejada con la traducción italiana de G. Bertorelli; edición de T. Blanco). La Habana: Editorial de Ciencias Sociales, Instituto del libro.
17. Lyotard, J.-F. (1979). *La condición postmoderna*.
18. Marx, K. (1976). *El Capital. Crítica de la economía política, Libro I, Maquinaria y gran industria* (Cap. XIII, pp. ...). Madrid: Akal.
19. Marx, K., & Engels, F. (2014). *La ideología alemana* (p. 502). Akal.
20. Merchant, C. (1980). *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*. Harper & Row.
21. Ravn, O. (2022). *La plantilla* (M. Rosich, Trad.). Llibres Anagrama.
22. Sadin, E. (2020). *La inteligencia artificial o el desafío del siglo*. Barcelona: Caja Negra.
23. Taibbi, M. (2011, 11 de noviembre). How I stopped worrying and learned to love the OWS protests. *Rolling Stone*. <https://www.rollingstone.com/politics/politics-news/how-i-stopped-worrying-and-learned-to-love-the-ows-protests-236457/>
24. Vattimo, G. (1995). *El fin de la modernidad. Nihilismo y hermenéutica en la cultura posmoderna* (Trad. A. L. Bixio). Barcelona: Gedisa.

25. Žižek, S. (2012). *El plus de goce: Guía para los perplejos* (1.^a ed.). Paidós.